

เทศน์เช้า วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๔๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

พูดถึงบุญกุศล เราหาที่พึ่งกัน เราต้องหาที่พึ่ง หาที่พึ่งแบบโยม เขาหาที่พึ่งด้วยการกระทำ ที่ว่ามันง่าย การให้ทานเป็นของง่าย เพราะเราสละทานออกไป การสละทานออกไปเพื่อบุญกุศลของเรา สละออกไปเท่าไรก็ได้บุญกุศลเข้ามาเท่านั้น แต่ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติต้องมากกว่านั้น การทำมากกว่านั้นต้องพยายามทำใจของตัวเองให้สงบก่อน เหมือนกับเราส่งสัญญาณกัน เราคุยกัน เราส่งสัญญาณกัน เราใช้เสียงส่งสัญญาณกันไป เราจะสื่อความหมายรู้กันได้ด้วยสัญญาณของเรา แต่เวลาปฏิบัติเพื่อชำระกิเลส เราจะสื่อกับกิเลส เราสื่ออย่างนี้ไม่ได้

เหมือนกับคลื่นวิทยุ ถ้าใครมีคลื่นวิทยุ ใครมีเครื่องรับดี มันจะรับคลื่นวิทยุได้ ถ้าคลื่นวิทยุ มีอยู่ แต่เครื่องเรารับไม่ดี เครื่องส่งไม่มี มันก็รับไม่ได้ โดยธรรมชาติเราต้องสร้างเครื่องส่งขึ้นมา แต่ธรรมมีอยู่แล้ว เหมือนเครื่องส่ง แต่เครื่องรับของเรา เราต้องสร้างเครื่องรับของเราขึ้นมา ถ้าเราสร้างเครื่องรับของเราขึ้นมา เราต้องพยายามทำความสงบของใจเข้ามา ถ้าเราทำความสงบของใจเข้ามา นั่นนะผู้ที่ประพฤติปฏิบัติจะมีเครื่องรับ ถ้ามีเครื่องรับอยู่ กระแสของธรรมจะเข้าถึงหัวใจ ถึงต้องทำความสงบของใจให้ได้ก่อน

เห็นว่า ศีล สมาธิ ปัญญา จะมีศีลขึ้นมาได้ ศีลถ้าเราเกิดพลั้งพลาดไป เพราะใจมันพลั้งพลาดไป มันคิดออกไป มันพลั้งพลาด มันผลออกไป นั่นมันพลั้งพลาดไป เพราะการที่ว่าเราไม่มีสติ ถ้ามีสติขึ้นมา ศีลมันจะเริ่มเป็นวิสุทธิศีลต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์เท่านั้น แต่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นี้ มีความผิดพลาดได้ การก้าวเดินไป ดูอย่างพระจักขุบาลเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาแล้วเดินจงกรมอยู่ บางทีเหยียบสัตว์ตาย พระไปฟ้องพุทธเจ้าว่าพระจักขุบาลเดินจงกรมเหยียบสัตว์ตาย จะปรับอาบัติ ปาจิตตีย์

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่าไม่ต้องปรับอภิปาจิตตีย์ เพราะเป็นสติวินัย มีสติสมบูรณ์ ไม่มีเจตนา แต่กิริยาเคลื่อนไป นั่นนะ การมองจากภายนอก ถ้ามองจากภายนอกมันจะเห็นจากภายนอกไป กิริยาเหมือนกัน แต่ใจไม่เหมือนกัน นี่เครื่องรับเครื่องส่งในหัวใจ

ถ้ามีเครื่องส่งในหัวใจ พยายามรักษาเครื่องส่งในหัวใจขึ้นมาได้ แล้วพยายามมีเครื่องรับขึ้นมาได้แล้ว รับสิ่งที่เป็นคลื่นของธรรม ถ้าคลื่นของธรรม ความละเอียดอ่อนของใจจะต่างกัน ต่างกับโลก ความละเอียดอ่อนของโลกก็มีแต่ว่าสื่อกันด้วยความหมาย สื่อความหมายการพูดกันก็อ่านใจกัน อ่านใจกัน คิดตามใจกัน ความเบียดเบียนของกันและกัน นี่มันเบียดเบียนกันอย่างนั้น แล้วมันเบียดเบียนกันมันก็สื่อความเป็นโลก มันเพื่อผลประโยชน์ เพื่อวิชาชีพ เพื่อความสัมพันธ์กัน เพื่อสังคม มันต้องเป็นไปอย่างนั้น

สัตว์สังคม เรื่องของมนุษย์นี้เป็นสัตว์สังคม ต้องสื่ออาศัยกัน อยู่คนเดียวมันก็อยู่ของมันไม่ได้ ต้องอาศัยกัน แต่อาศัยกัน ก็เสกก็เหยียบย่างกัน เพราะเราเห็นทุกอย่างอย่างนั้น เราถึงว่ามีทาน มีศีล แล้วเราก็หัดภาวนา ผู้ที่ภาวนา นักรบ นักร้องบวช ภิกษุออกบวชมันต้องทำความรู้สึกของใจตลอดเวลา เพื่อให้ใจเข้ามาทำเครื่องรับของเราให้ดี พอเรารับได้ เรารับคลื่นของธรรมได้ ธรรมคือว่าความสภาวะกระทบของใจ สิ่งนี้เป็นธรรมอยู่ ธรรมมีอยู่โดยดั้งเดิม อยู่โดยดั้งเดิมคือสภาวะธรรมมีอยู่โดยดั้งเดิม แล้วถ้าเราไปสัมผัสเข้าไป สัมผัสความละเอียดอ่อนเข้าไป ความละเอียดอ่อนของใจที่ว่าเครื่องรับมันมีขึ้นมานั้นเป็นโลกุตตระ โลกุตตระคือธรรมเหนือโลก โลกียะคือธรรมอยู่ในโลก

เราเป็นคนดีในสังคม เราก็มีธรรม มีศีลธรรม มีธรรม เป็นคนดีคนหนึ่งอยู่ในโลกเขา มันก็เป็นเรื่องของโลกเขา ความดีของโลก เห็นไหม ธรรมในโลกียะ ธรรมอย่างนั้นเป็นธรรมที่ว่าเป็นธรรมสืบต่อ เรามีสภาวะธรรมขึ้นมา เราทำบุญกุศลขึ้นมา บุญกุศลนั้นก็สืบต่อให้เราไปเกิดในที่ดี เราทำดีต้องได้ดี แต่ดีในการที่สืบต่อไปเพื่อดำรงในภพชาติใหม่ เพื่อสิ่งที่ดี เพื่อเป็นคุณงามความดี เพื่อมีความสุข เพื่อความอุ่นใจของเรา

แต่ในโลกุตตระธรรมนั้นเป็นการชำระล้างออกไปจากใจ ความดีโดยบริสุทธิ์ของมัน โดยบริสุทธิ์ของใจ เครื่องรับอันนี้จะทำให้สะอาดสะอาดอันได้ แต่เครื่องรับอันนี้ คลื่นของธรรมจะรับสภาวะธรรมได้ ถ้าคลื่นของธรรมกระทบ จับสิ่งนั้นได้ก็เป็นโลกุตตระธรรม คือการใคร่ครวญ การสื่อความหมาย เครื่องรับรับแล้ว ธรรมะสื่ออะไรออกมากับเรา? สื่อความเกิดดับ

ความเกิดดับนั้นขั้นกับใจเกิดดับในหัวใจ คือคลื่นมันรับรู้แล้ว แต่ความหมายในคลื่นนั้น เราอ่านออกใหม่ ถ้าความหมายในคลื่นนั้นเราอ่านออก วิปัสสนาเกิดขึ้น เพราะเราจับคลื่นนี้ได้ จับขั้นได้ จับความรู้สึกได้ นี่วิปัสสนาได้ วิปัสสนาได้นี้ปัญญาเกิดขึ้นมา โลกุตตรธรรมเกิดสภาวะแบบนั้น คลื่นรับคลื่นส่งในสภาวะธรรมเป็นแบบนี้ เป็นแบบว่า จากหยาบเข้าไปหาละเอียด เราหยาบๆ เราก็อำนาจของเราหยาบๆ หยาบของเรา คนอื่นเขาว่าหยาบ ผู้ที่ผ่านมาแล้วเขาว่าหยาบ แต่ของเราเป็นความละเอียดสุดๆ นะ เพราะอะไร เพราะเวลาของเราก็อำนาจไม่มี การจะทำบุญกุศลต้องใช้เวลาของเรา ต้องมีเจตนา ต้องแสวงหา ต้องทำทุกอย่างขึ้นมาเพื่อจะสลัดสิ่งนั้นออกไป สิ่งที่ว่า เป็นสุดยอดของเรานี้ แต่ถ้าเป็นทานแล้วมันเป็นเรื่องของความหยาบ เห็นไหม

เวลาพระเทศน์ นี่ให้ธรรมเป็นทาน นี่ก็เป็นทานอันหนึ่ง แต่เป็นทานในการว่าได้ยินได้ฟัง แล้วจิตจะผ่องแผ้ว สิ่งที่ผ่องแผ้วคือความเข้าใจของใจ มันเข้าใจสิ่งนั้นแล้ว มันจะปลดเปลื้องความรู้สึกของเราขึ้นมา ความรู้สึกที่เราอัดอั้นในหัวใจ มันอัดอั้นในหัวใจ มันเกิดอยู่ มันดับอยู่ มันก็รู้ที่อยู่ว่าสิ่งนี้เกิดดับ มันมีอยู่ แล้วทำไมเราแก้ไขไม่ได้

ทุกคนรู้อยู่นะ ความคิดความชั่ว ทุกคนใส่ความคิดอยู่ แต่ทำไมมันเกิดขึ้นมาแล้วเรายับยั้งของเราไม่ได้ เพราะการยับยั้งของเราที่ยับยั้งด้วยความอยากเฉยๆ อยากทำคุณงามความดี อยากมีความดี อยากจะยับยั้งความทุกข์ อยากออกไป มีความอยากพ้นออกจากทุกข์นั้น แต่ไม่มีเครื่องมือ ไม่มีเครื่องรับ เครื่องรับที่ว่าเราสร้างเครื่องรับเข้ามา สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นแล้วมันจะรับรู้สิ่งนี้ รับรู้สิ่งนี้ขึ้นมาแล้วสะท้อนถึงหัวใจ สะท้อนไปหมด สะท้อนไปหมด สะท้อนอย่างนั้นมันก็ยังสะท้อนไป

เราต้องว่าสะท้อนแล้วต้องรู้ความหมาย รู้ความหมายว่าเกิดอย่างไร ดับอย่างไร แล้วเวลาสิ้นสุด พระอรหันต์ก็ใช้สื่อนี้เหมือนกัน พระอรหันต์ก็มีขั้นเหมือนกัน เป็นสมมุติอยู่ในหัวใจ เป็นสุภาทิเสสนิพพาน เป็นพระอรหันต์อยู่ แต่ยังมีคลื่น มีความรู้สึกนี้อยู่ นั่นก็สื่อกับโลกเขาไป สื่อแล้วรู้ความเข้าใจ มันเกิดดับเหมือนกัน เกิดดับ ปุณฺณก็เกิดดับเหมือนกัน แต่เราปุณฺณไม่เห็น การเกิดดับหนึ่ง สอง กิเลสใช้ในความเกิดดับนั้น อาศัยความเกิดดับนั้นเป็นทางผ่าน ทางผ่านออกไปรับรู้สิ่งต่างๆ แล้วยึดมั่นถือมั่น กิเลสมันสอดเข้าไปในความเกิดดับนั้น นี่มันเกิดดับสักแต่ว่าเกิดดับก็ได้ สักแต่ว่ารู้ เวลาสมาธินี้สักแต่ว่ารู้ มันปล่อยวางหมดเลย

แต่เวลาทำนี่สักแต่ว่ารู้ มันรู้เฉยๆ นี่เป็นนักหลบ เวลาเราพิจารณาเข้าไป เราสู้ไม่ไหว พลังงานเราไม่พอ เราจะยับยั้งไว้ด้วยขันติบารมี ยั้งไว้เฉยๆ ยับยั้งไว้เฉยๆ คั้นไว้อย่างนั้นนะ นั่นนะสักแต่ว่า สักแต่ว่า ไม่สามารถชำระกิเลสได้ ต้องแยกออกไป จับสิ่งนั้นแล้วพลิกแพลง ออกไป นี่มันคืออะไร เกิดดับมันต้องมีเหตุมีผล เกิดดับโดยธรรมชาติของมัน อะไรเกิดก่อน สิ่งที่เกิดก่อนแล้วกิเลสมันช่วยเข้าไป สัญญาเกิดก่อน ความรู้สึกเกิดก่อน ความรู้สึกนี้รับรู้ขึ้นมา ภาพนั้นเกิดแล้ว สิ่งที่รับรู้ภาพ ภาพนั้นเกิดแล้ว ภาพนี้มาได้อย่างไร ทำไมมันมาได้รวดเร็วมาก รวดเร็ว แล้วเราพอใจไม่พอใจ พอพอใจมันก็ยึด เห็นไหม นี่กิเลสมันอาศัยตรงนี้ยึดมันถือมัน ยึดในความรู้สึกของเรา เราต้องถูกหมด ทุกคนผิดหมดเลย เราคนเดียวถูกหมด ขี้นบนหัวคนอื่นเราเห็นหมดเลย ขี้นบนหัวเรา เรามองไม่เห็น เราจะไม่เห็นความผิดของเราเลย

แต่ในการประพฤติปฏิบัติต้องจับความผิดของตัวเอง ถ้าเรายังติเตียนเราได้ คนอื่นก็ติเตียนเราได้ เราติเตียนเราได้เพราะอะไร เพราะความรู้สึกมันเกิดขึ้น เวลาทุกขมันเกิดขึ้นในหัวใจ ใจมันขยับขึ้นมา เราารู้สึกเหมือนกันว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นมาแล้ว เราสู้ของเราเอง นี่มันเกิดขึ้นมากับเรา แล้วมันมีกำลังพอไหม? ไม่มีกำลังพอ เราปล่อยสิ่งนี้เราไม่ทำให้มันเสียเวลา ถ้าเราพยายามต่อสู้ เราพยายามยับยั้ง เราพยายามต่อสู้ขึ้นไป มันจะเสียเวลาของเรา เสียเวลาคือมันจะไม่ได้ผล มันเป็นสักแต่ว่า กำลังเราไม่พอ ทำไปแล้วมันก็น้อย มันจะท้อถอยด้วย วางไว้ชะ วางไว้ แต่มันไม่วาง เพราะอะไร เพราะคนมันเห็นแ่งงาน

คนเห็นแ่งงาน คือทำงานแล้วได้ผลขึ้นมา อยากจะทำขึ้นมาให้ได้ผลสมใจปรารถนา แต่มันจะไม่ใช่ความปรารถนาหรอก เพราะอะไร เพราะเราไม่รู้ เราไม่รู้เพราะกำลังไม่พอ มรรคมันสามัคคีไม่ได้ สิ่งที่สามัคคีไม่ได้ กำลังสมาธิไม่พอ สติไม่พอ มันต้องทิ้งสิ่งนี้ แล้วกลับไปทำความสงบของใจ ทำความสงบของใจ มันเป็นการเสียเวลา แต่เสียเวลาเพื่อจะกวน เห็นไหม เราทำอาหาร สิ่งใดเราต้องใช้ไฟอ่อนๆ เพื่อจะตุ๋น เพื่อจะกวนให้สิ่งนั้นมันมีความสุข เพื่อให้มันเข้าเนื้อ

นี่ก็เหมือนกัน เราก็ต้องกลับมาทำความสงบของใจ พยายามทำความสงบ แต่ใจมันจะไม่มา ต้องใช้สติสัมปชัญญะอย่างมาก ดึงมันกลับมาๆ แล้วมาพุทโธ เพราะเวลามันทำไปแล้วมันเห็นว่าอันนั้นเป็นงาน สิ่งนี้เป็นงาน ความอยากช้อนอยากเข้าไป มันจะมีความผิดพลาดในการวิปัสสนา จะมีความผิดพลาดไปตลอดเลย ผิดพลาดเพราะเราไม่รู้ เราต้องเข้าใจจนรู้เราเอง

คนอื่นผิดมาก คนกิเลสมากก็ผิดมาก คนกิเลสน้อยก็ผิดน้อย ความผิดพลาดนี้จะเป็นครูสอนเราว่า สิ่งนี้ก็ไม่มรรคสามัคคี มันไม่ขาด มันปล่อยาวเฉยๆ วิปัสสนา เครื่องรับเครื่องส่งเรา รับแล้ว เราก็ไม่เข้าใจต่างๆ เราวิเคราะห์วิจัยสิ่งต่างๆ เข้าไปแล้วมันก็ไม่เข้าใจเหตุผล พอไม่เข้าใจเหตุผล ความเข้าใจอันนั้นมันไม่สามารถชำระความปลดเปลื้องความลึกลงงสัยได้ มันก็ไม่ขาด นี่ความที่ไม่ขาด วิปัสสนาฆ่าแล้วฆ่าเล่าๆ ต้องอาศัยการประพฤติปฏิบัติ การเข้าใจ ความขยันหมั่นเพียรของเรา พยายามชำระตรงนี้ให้ได้

วิปัสสนาแยกออกไป แยกขั้นขั้น ขั้นไม่ใช่จิต จิตไม่ใช่ขั้นขั้น ทุกๆไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ทุกๆ แต่มันเป็นทุกๆ เพราะมันยึดมันถือมัน สิ่งนี้เป็นความจริงอยู่ มันต้องเกิดดับ สภาวะแตกออกมันต้องร้อน พระจันทร์ขึ้น มันมีความร่มเย็น มันเป็นสภาวะธรรมของมันตามความเป็นจริง มันเป็นจริงอย่างนั้นเป็นสภาวะธรรมอยู่แล้ว แต่ความยึดของเรามันไปยึดแล้วมันไปรับรู้สิ่งต่างๆ เราจะรู้ไม่รู้มันก็มีอยู่สภาวะแบบนั้น สภาวะเกิดดับของใจมันมีอยู่อย่างนั้นโดยธรรมชาติของมันอยู่แล้ว

แต่เราไปยึดมัน ยึดมันเพราะว่าเครื่องรับเครื่องส่งนี้มันยังไม่เข้าใจต่อกัน พอเครื่องรับเครื่องส่งเข้าใจต่อกัน คลื่นวิทยุก็มีอยู่ คนที่มีเครื่องรับได้ เขาก็รับได้ เรารับไม่ได้ เราก็ไม่รู้ นี่มันมีอยู่โดยสภาวะของมัน เกิดดับก็มีสภาวะเดิมของมัน จนกว่าอนุภาติเสสนิพพาน ตายออกไปแล้ว ตายออกไป ดับออกไป พระอรหันต์สิ้นชีวิตไป นี่จิตบริสุทธิ์ล้วนๆ เลย สิ่งที่เป็นสภาวะเกิดดับมันก็ขาดออกไปจากใจ ขาดตั้งแต่เวลากิเลสมันขาด มันขาดโดยธรรมชาติของมัน นี่มันจะเป็นวิมุตติสุข สุขอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา

แล้วทำไมพระอรหันต์มาสอนเราได้ล่ะ ทำไมพระพุทธเจ้ามาสอนเราได้ล่ะ

สิ่งที่มันขาด มันขาดมี ขาดมีแล้วมันมาโดยสมมุติ มาโดยธาตุขั้นขั้น มาโดยขั้นขั้น โดยสัญญาจากภายใน แต่เวลามันขาด มันขาดมี แต่ปุณฺณของเรามันไม่ใช่ขาดมี มันเป็นเรื่องเดียวกัน เวลาตายไปถึงตายไปด้วยความผูกพัน ตายไปด้วยความวิตกกังวล ความตาย จิตกับขั้นขั้นมันเป็นอันเดียวกัน มันอยู่แบบอันเดียวกัน มันขาดไม่ได้ ถึงไม่ขาด มันเป็นไปไม่ได้ มันถึงจับใส่ พลังงานจับใส่

พลังงานต่างๆ เราแยกแยะออกไป เราแยกแยะพลังงาน พลังงานบางอย่างมันจะจับเคลื่อนตัวไม่ได้เพราะส่วนผสมมันไม่พอ ถ้าส่วนผสมมันพอ มันจะจับเคลื่อนไปได้ นี่ก็เหมือนกัน ขั้นกับจิต ในเมื่อมันรวมตัวกัน พลังงานมันเหลือเพื่อ มันถึงเป็นยางเหนียว เป็นต้นหาความทะยาน

อยาก เป็นจิต เป็นปฏิสนธิที่จิตที่ขับเคลื่อนจิตนี้ไปแสวงหาสิ่งต่างๆ แต่พระอรหันต์นั้นตัดขั้น ออกไป พลังงานนี้ตัดสิ่งที่ว่ามันเป็นความเชื่อขับเคลื่อนออกไป มีพลังงานเฉยๆ พลังงานบริสุทธิ์ จิต นี้ถึงเป็นที่บริสุทธิ์ บริสุทธิ์พร้อมกับจิตดวงนั้น ถึงมีความสุขในจิตดวงนั้น

ธรรมอย่างกลาง ธรรมอย่างหยาบ ธรรมอย่างละเอียด มันก็มีที่ว่าเราจะเข้าถึงอันไหน ถ้า สภาวะธรรม การกระทำ คนที่หยาบก็มองเห็นของที่ละเอียดมันไม่มีคุณค่า แต่คนที่เห็นของละเอียด มันจะมีคุณค่ามาก เหมือนการศึกษาเหมือนกัน ถ้าคนที่ศึกษาครบวงจรแล้ว สภาวะสิ่งต่างๆ เกิดขึ้น เราจะไม่ไวยวายไปกับสิ่งนั้น คนที่ไม่มีการศึกษา สิ่งใดเกิดขึ้นมันจะสะเทือนใจไปกับสิ่ง นั้น

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราเข้าใจถึงสภาวะของจิตทั้งหมด เราเข้าใจ เราปล่อยวางจิตทั้งหมด เรา จะไปตื่นตื่นกับสิ่งใด สิ่งนั้นเราปล่อยวางได้ เราไม่ต้องไปเกาะเกี่ยวกับสิ่งนั้น มันปล่อยวางตาม สภาวะตามความเป็นจริง นี่ธรรมอย่างละเอียด ละเอียดจนสงบนิ่งในหัวใจนั้น เข้าใจตามความ เป็นจริงแล้ววางสิ่งนั้นไว้ตามความเป็นจริง เข้าใจแล้วไม่ยึด

ถ้าบอกว่ารู้อะไรไหม? ไม่รู้อะไรเลย

เพราะสิ่งที่รู้มันเป็นญาณหยั่งรู้ ญาณนี้มันเป็นอาการของใจ เข้ารู้แล้วปล่อยวางสิ่งนั้นหมด มันก็จบสิ้นในหัวใจนั้น นี้อย่างละเอียดสุด แล้วจะนิ่งอยู่ ถึงว่าในพระไตรปิฎกบอกไว้ว่า “อย่าดู ถูกความนิ่งอยู่ของพระอริยเจ้า” พระอริยเจ้านี้รู้สิ่งต่างๆ แล้วนิ่งอยู่ นิ่งอยู่เฉยๆ เพราะว่ารับรู้สิ่งนั้น แล้ว เข้าใจแล้วปล่อยวางตามความเป็นจริง แต่พวกเราเห็นว่าทุกข์รู้ว่าสุขแล้วมันเคลื่อนไหว มันทำ ใจให้มันหวั่นไหวไปตลอดเลย มันไม่นิ่งอยู่ นิ่งอยู่ไม่ได้ เพราะมันมีพลังขับเคลื่อนให้ใจ เคลื่อนไหว แต่ถ้าพอเวลามันขาด ชั้นมันขาดออกจากจิต มันกระเทือนจิตไม่ได้ มันเข้าแค่ขั้น พระอรหันต์ถึงว่าทุกข์แต่เรื่องของกาย เรื่องของจิตนี้เข้าถึงไม่ได้ เวทนาเข้าถึงจิตไม่ได้

จิตนี้เพราะขั้นมันไปรับรู้ส่วนหนึ่ง มันไปเกาะส่วนหนึ่ง แต่ตัวจิตมันอีกส่วนหนึ่ง มัน แยกออกจากกันโดยธรรมชาติของมัน ธรรมชาติต่อเมื่อมันขาด แยกโดยธรรมชาติเป็นอกุศล ธรรม ที่จะไม่สามารถสืบทอดกันได้ เป็นอธรรมที่จะเข้ามาหากันได้แล้ว นั้นเป็นความสุขอย่างหนึ่งที่ เราต้องพยายามแสวงหากัน

ชีวิตเกิดขึ้นมา ทุกข์ก็ทุกข์ในโลกเขานะ เกิดตายสภาวะโลกเขา แล้วชีวิตนี้แสนสั้นนัก ถ้าเราเห็นว่าการตาย ถึงเวลาเราตาย นี่เราเพลินเพราะว่าเราว่าเวลายังอีกยาวนาน ถึงที่สุดแล้วมันต้องตายเหมือนกัน แต่จะได้อะไรถ้าเป็นสมบัติของใจไปในภพชาติหน้า นั่นเป็นสมบัติอีกส่วนหนึ่ง โลกนี้ก็อยู่ได้โดยความสงบสุข แล้วถ้าพูดถึงโลกหน้า เราไปสงบสุขของเรา เราจะมีคุณสมบัติของเรา เอวัง